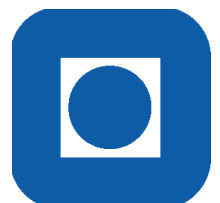

3.4 Nagel, T. (2003). Problemet med forholdet mellom kropp og sinn. I T. Nagel, Hva er meningen? En kort innføring i filosofi (s. 31-39). Oslo: Libro.

Dette materialet er vernet etter åndsverkloven og er helt eller delvis fremstilt etter avtale med Kopinor. Materialet kan benyttes av studenter som deltar i det aktuelle emnet, for egne studier, i et hvert format og på enhver plattform. Uten uttrykkelig samtykke er annen eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt når det er hjemlet i lov (kopiering til privat bruk, sitat o.l.) eller avtale med Kopinor (www.kopinor.no).

Kompendiet er digitalt framstilt av:
NTNU Universitetsbiblioteket

4

Problemet med forholdet mellom kropp og sinn

La oss glemme skeptisismen og anta at den fysiske verden finnes, din kropp og din hjerne inkludert – og la oss legge til side skeptisisme når det gjelder andre sinn. Jeg antar at du er bevisst hvis du antar at jeg er det. Hvordan er så forholdet mellom bevisstheten og hjernen?

Alle vet at det som foregår i bevisstheten avhenger av hva som skjer med kroppen. Hvis du støter tåen din mot noe, gjør det vondt. Hvis du lukker øynene dine, kan du ikke se hva som er foran deg. Hvis du tar en bit av en Snickers, smaker det sjokolade. Hvis noen slår deg i hodet, besvimer du.

For at noe skal foregå i sinnet ditt eller bevisstheten din, må noe skje inne i hjernen din. Alle våre erfaringer tilsier det. (Du ville ikke følt smerte når du støtte tåen din mot noe hvis nervene i benet og ryggmargen ikke overførte impulsene fra tåen til hjernen.) Vi vet ikke hva som skjer i hjernen når du tenker «Jeg lurar på om jeg har tid til å klippe håret i ettermiddag», men vi er ganske sikre på at det skjer noe som innebærer kjemiske og elektriske utladninger i de milliarder av nerveceller som utgjør hjernene våre.

Problemet med forholdet mellom kropp og sinn

I noen tilfeller vet vi hvordan hjernen påvirker sinnet og hvordan sinnet påvirker hjernen. Vi vet for eksempel at stimulans av visse hjerneceller nær hodets bakside skaper visuelle opplevelser, og vi vet at når du bestemmer deg for å ta et stykke kake til, sender andre hjerneceller ut impulser til musklene i armen din. Vi kjenner ikke så mange detaljer, men det er åpenbart innviklede relasjoner mellom det som skjer i sinnet ditt og de fysiske prosessene som skjer i hjernen din. Så langt dreier dette seg om naturvitenskap, ikke filosofi.

Men det finnes også et filosofisk spørsmål om forholdet mellom sinnet og hjernen, og det er: Er sinnet ditt noe annet enn hjernen din, selv om de er koplet sammen? Eller er sinnet ditt og hjernen din det samme? Er dine tanker, følelser, persepsjoner, fornemmelser og ønsker ting som skjer *i tillegg til* de fysiske prosessene i hjernen, eller er de i seg selv noen av disse fysiske prosessene?

Hva skjer for eksempel når du tar en bit av en sjokolade? Sjokoladen smelter på tungen din og forårsaker kjemiske endringer i smaksløkene dine. Smaksløkene sender noen elektriske impulser via nervene som går fra tungen til hjernen din. Idet impulsene når hjernen, forårsaker de ytterligere fysiske endringer der, og til slutt *kjenner du smaken av sjokolade*. Hva er så *det*? Kan det bare *være* en fysisk hendelse i noen av hjernecellene dine, eller må det være noe av en helt annen art?

Hvis en vitenskapsperson åpnet skallen din og så inn i hjernen mens du spiste en sjokolade, ville han bare se en

Hva er meningen?

grå masse nevroner. Hvis han brukte instrumenter for å måle hva som skjedde der inne, ville han oppdage kompliserte fysiske prosesser av mange ulike slag. Men ville han finne sjokoladesmaken?

Sannsynligvis ville han ikke finne sjokoladesmaken fordi din opplevelse av å smake sjokolade er låst inne i sinnet ditt på en måte som gjør den uobserverbar for alle andre – selv om han åpnet hodet ditt og tittet inn i hjernen. Dine erfaringer er inne i sinnet ditt med *en type innvendighet* som er forskjellig fra måten hjernen din er inne i hodet ditt. Andre kan åpne opp hodet ditt og se hva som er inne i det, men de kan ikke åpne sinnet ditt og se inn i det – i hvert fall ikke på samme måte.

Problemet er ikke bare at smaken av sjokolade er en aroma og derfor ikke kan ses. Anta at en vitenskapsperson var gal nok til å forsøke å observere din opplevelse av å smake sjokolade ved å *slikke* på hjernen din mens du spiste en sjokolade. For det første ville han neppe oppleve at hjernen din smakte sjokolade i det hele tatt, og selv om så hadde vært tilfelle, ville han ikke ha lyktes i å komme inn i sinnet ditt og observere *din* opplevelse av å smake sjokolade. Det eneste han ville ha oppdaget er, merkelig nok, at når du spiser sjokolade, endrer hjernen din seg slik at den smaker som sjokolade for andre mennesker. Han ville ha sin smak av sjokolade, og du ville ha din.

Hvis det som skjer i din erfaring er inne i sinnet ditt på en måte som er forskjellig fra det som skjer i hjernen din, ser det ut som om din erfaring og andre mentale tilstander

Problemet med forholdet mellom kropp og sinn

ikke bare kan være fysiske tilstander i hjernen din. Det må være mer ved deg enn din kropp og dens summende nervesystem.

En mulig slutning er at det må være en sjel koplet til kroppen din på en måte som gjør det mulig for dem å samhandle. Hvis det er tilfelle, består du av to helt forskjellige ting: én komplisert fysisk organisme og én rent mental sjel (dette synet kalles av åpenbare grunner «dualisme»).

Mange mennesker synes det er gammeldags og uvitenskapelig å tro på en sjel. Alt annet i verden består utelukkende av fysisk materie – ulike kombinasjoner av de samme grunnleggende kjemiske elementene. Hvorfor skulle det ikke være slik med oss også? Våre kropper vokser til ved en komplisert fysisk prosess fra en enkelt celle som ble laget da sædcellen og eggcellen smeltet sammen ved unnfangelsen. Vanlig materie legges gradvis til slik at cellen blir til en baby, med armer, ben, øyne, ører og hjerne – en baby som er i stand til å bevege seg, føle og se, og som etter hvert blir i stand til å snakke og tenke. Enkelte mennesker tror at dette kompliserte fysiske systemet alene er tilstrekkelig som opphav til mentalt liv. Hvorfor skulle det ikke være det? Uansett, hvordan kan et rent filosofisk argument vise at det ikke er slik? Filosofien kan ikke fortelle oss hva stjerner eller diamanter er laget av, så hvordan kan den fortelle oss hva mennesker er, eller ikke er, laget av?

Det syn at mennesker utelukkende består av fysisk materie og at mentale tilstander er fysiske tilstander i

Hva er meningen?

hjernene deres, kalles fysikalisme (eller noen ganger materialisme). Fysikalister har ingen spesifikk teori om for eksempel hvilke hjerneprosesser som kan identifiseres som opplevelsen av sjokoladesmak, men de mener at mentale tilstander rett og slett *er* hjernetilstander og at det ikke finnes noen filosofisk grunn til å anta at så ikke er tilfelle. Detaljene i dette er det opp til vitenskapen å avdekke.

Idéen går ut på at det lar seg gjøre å avdekke at våre erfaringer i virkeligheten er hjerneprosesser – slik vi har oppdaget at en rekke ting har egenskaper vi ikke ante noe om før vitenskapelige undersøkelser gjorde det mulig. Det viser seg for eksempel at diamanter består av karbon, det samme materiale som kull – atomene er bare sammensatt på en annen måte. Vann består, som vi alle vet, av hydrogen og oksygen til tross for at disse bestanddelene hver for seg minner lite om vann.

Det kan nok virke overraskende at opplevelsen av sjokoladesmak ikke er noe annet enn en fysisk hendelse i hjernen din, men det ville ikke være noe merkeligere enn mange andre ting som er blitt oppdaget om dagligdagse objekters og prosessers faktiske natur. Vitenskapsfolk har oppdaget hva lys er, hvordan planter vokser, hvordan muskler beveger seg – det er bare et spørsmål om tid før de oppdager sinnets biologiske natur. Slik tenker fysikalistene.

En dualist ville svare at disse andre tingene er annerledes enn sinnet. Når vi oppdager den kjemiske

Problemet med forholdet mellom kropp og sinn

oppbygningen av for eksempel vann, har vi å gjøre med noe som åpenbart er der ute i den fysiske verden og som vi alle kan se og ta på. Når vi finner ut at det består av hydrogen- og oksygenatomer, bryter vi bare ned ytre fysiske substanser til mindre fysiske deler. En essensiell egenskap ved denne typen analyse er at vi *ikke* gir en kjemisk redegjørelse for hvordan vann *ser ut, føles* eller *smaker*. Slike ting foregår i vår indre erfaring, ikke i vannet vi har brutt ned til atomer. Den fysiske, eller kjemiske, analysen av vann utelater dette.

For å oppdage at det å kjenne sjokoladesmak i virkeligheten bare er en hjerneprosess, måtte vi analysere noe mentalt – ikke noen ytre, observerbar fysisk substans, men en indre smaksopplevelse – uttrykt ved fysiske deler. Det er ikke mulig at et stort antall fysiske hendelser i hjernen, uansett hvor kompliserte de måtte være, kan være de komponentene som utgjør smaksopplevelsene våre. Et fysisk hele kan analyseres i mindre fysiske deler, men en mental prosess kan ikke det, og fysiske deler kan ikke utgjøre et mentalt hele.

Det finnes et annet syn som er forskjellig fra både dualisme og fysikalisme. Dualisme er det syn at du består av en kropp pluss en sjel, og at ditt mentale liv foregår i sjelen. Fysikalisme er det syn at ditt mentale liv består av fysiske prosesser i hjernen. En annen mulighet er at ditt mentale liv foregår i hjernen, men at erfaringer, følelser, tanker og ønsker likevel ikke er *fysiske* prosesser der. Dette ville innebære at den grå massen med milliarder av

Hva er meningen?

nerveceller inne i hodet *ikke bare er et fysisk objekt*. Den har en rekke fysiske egenskaper – en stor mengde kjemisk og elektrisk aktivitet foregår inne i den – men det foregår mentale prosesser der også.

Det syn at hjernen er bevissthetens senter uten at dens bevissthetstilstander er fysiske, kalles dobbelaspektteori. Den kalles dobbelaspektteori fordi, for eksempel når du tar en sjokoladebit, så startes en prosess i hjernen med to ulike aspekter: et fysisk aspekt som involverer ulike kjemiske og elektriske forandringer, og et mentalt aspekt som er smaksopplevelsen av sjokoladen. Når denne prosessen forekommer, vil en vitenskapsperson som titter inn i hjernen din kunne observere det fysiske aspektet, mens du, fra innsiden, vil oppleve det mentale aspektet – du vil ha følelsen av sjokoladesmak. Hvis denne teorien er sann, vil hjernen din ha en innside som ikke kan nås av en utenforstående observatør selv om han åpnet den opp. Det ville føles, eller smakes, på en spesiell måte å ha denne prosessen gående i hjernen din.

Vi kunne beskrive dette synet ved å si at du ikke er en kropp pluss en sjel, men at du bare er en kropp der denne kroppen, eller i det minste hjernen, ikke bare er et fysisk system. Det er en gjenstand med både fysiske og mentale aspekter: din hjerne kan dissekteres, men den har i tillegg en type innside som ikke kan avdekkes ved disseksjon. Det finnes noe som er lik «det å kjenne sjokoladesmak fra innsiden» fordi det finnes noe som er lik det å – fra innsiden – ha hjernen i den tilstand som skapes når du

Problemet med forholdet mellom kropp og sinn

spiser en sjokoladeplate.

Fysikalister tror at det ikke finnes noe ut over den fysiske, objektive, virkelige verden som kan studeres av vitenskapene. Men de må samtidig finne plass til våre følelser, ønsker, tanker og erfaringer i en slik verden.

En teori som tar fysikalismen i forsvar går ut på at den mentale natur ved dine mentale tilstander består av relasjoner til det som forårsaker tilstandene og til ting de forårsaker. Når du for eksempel støter tåen din og kjenner smerte, er smerten noe som foregår i hjernen din. Men smertefullheten er ikke bare summen av smertens fysiske karakteristikk, og heller ikke noen mystisk ikke-fysisk egenskap. Det er heller slik at det som gjør noe til smerte er den hjernetilstanden som vanligvis forårsakes av skade, og som vanligvis får deg til å skrike og hoppe rundt – og dermed unngå det som forårsaket skaden. Dette kan være en rent fysisk tilstand i hjernen din.

Men det virker likevel ikke som om dette er nok til å gjøre noe til en smertetilstand. Det er riktignok sant at smertetilstander forårsakes av skade og at de får deg til å hoppe og skrike, men de *føles* også på en spesiell måte. Denne følelsen synes å være forskjellig fra smertefølelsenes relasjoner til årsaker og virkninger, og forskjellig fra alle de fysiske egenskapene smertefølelsene måtte ha – hvis de virkelig er hendelser i hjernen. Selv mener jeg at dette indre aspektet ved smerte og andre bevisste erfaringer ikke kan analyseres på en adekvat måte som et system av kausale relasjoner til fysiske stimuli og adferd, hvor kompli-

Hva er meningen?

serte disse enn gjøres.

Det virker som om det er to vesensforskjellige ting som foregår i verden: tingene som tilhører den fysiske virkeligheten og som mange ulike mennesker kan observere utenfra, og disse andre tingene som tilhører den mentale virkelighet vi erfarer fra hver vår innside. Dette er ikke bare sant om mennesker. Hunder, katter, hester og fugler ser også ut til å være bevisste. Fisker, maur og biller er sannsynligvis også det. Hvem vet hvor det stopper?

Vi har ikke noen adekvat forståelse av verden før vi kan forklare hvordan en masse fysiske deler som er satt sammen på rette måten ikke bare utgjør en virkende biologisk organisme, men også er et bevisst vesen. Hvis bevissthet kunne identifiseres med en type fysisk tilstand, ville veien være åpen for en samlet fysisk teori om sinn og kropp, og dermed muliggjøre en samlet fysisk teori om universet. Men argumentene mot en ren fysisk teori om bevissthet er sterke nok til å sannsynliggjøre at en fysisk teori om hele virkeligheten er umulig. Fysikkens fremskritt skyldes at sinnet holdes utenfor det den søker å forklare. Men kanskje er det mer ved verden enn det som kan forklares ved fysikk?